

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמוד
"חוקי חיים"
לעשות רצונך
בלבב שלם

חוקי חיים

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלם טובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

384

קרח [א"י] שלח [חול] תשפ"ו

דיני פת עכו"ם - ג'

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

עשיית פת ישראל

כמה יסודות האיסור

א. בגליונות קודמים (381-382) הבאנו את יסודות איסורי פת עכו"ם, פת פלטר, איזה סוגי לחמים נכללים בגזירת פת עכו"ם, והדרכים המזכירות בשו"ע כדי להפוך פת שנאפתה ע"י נכרי לפת ישראל (382 אות כ"ז והלאה). ובהקדמה לגליון הנוכחי נחזור בקיצור על דרכי עשיית פת ישראל שהיה שכיח בימיהם, כדי שנוכל לדון בדרכים השונות המשתמשים בהם בימינו.

דרכים שונים בעבר

ב. כדי לייצר פת ישראל, אין צורך שיהודי יעשה את כל מעשה האפייה, אלא די בזה שהוא משתתף בחלק של האפייה, וחלקי ההשתתפות מועילים גם כל אחד לבדו, והם כוללים הכנסת הפת לתנור אף אם נכרי הדליק את האש, הדלקת האש של התנור אף אם נכרי הכניס את הפת, חיתוי בגחלים או העלאת הגז או הטמפרטורה, השלכת עץ לאש ואפילו קיסם אחד לתנור, ונפיחה באש (שו"ע י"ד סי' ק"ב ס"ט, ועי' גליון 382 אות כ"ז והלאה).

תנור שנשאר חם מהסקה קודמת

ג. באותו יום. תנור שהוסק ע"י נכרי וישראל הכשיר את התנור ע"י השלכת קיסם, אף אם אח"כ הצטנן התנור ומסיק הנכרי את התנור שוב באותו יום, הלחם מותר, שהרי אי אפשר שלא נשארו קצת גחלים בוערים מהאפייה הראשונה, א"כ גם בהיסק האחרון נחשב כאילו זרק קיסם עכשיו באפייה זו, שהרי הגחלים הנשארים מהווים כמצאיאות של 'זרק בו קיסם' בהיסק זה (שו"ע סי' ק"ב ס"י, לבוש, ת"ח כלל ע"ה דין ו' ערך השלחן, דרכ"ת, חלקת בנימין סקצ"ד).

ד. אפילו כמה ימים. ויש המקילים יותר וסוברים שיש להתיר את כל ההיסקים אפילו כמה ימים אח"כ, כל שלא עמד התנור מעת לעת בלא היסק כלל (רמ"א שם), דהיינו אפילו אם לא נשארו גחלים מההיסק הראשון, יתכן שנשאר חום בתוך כותלי התנור מההיסק הראשון עד עשרים וארבע שעות, וגם זה מועיל למחרת את היסק התנור העתידי, וממילא כל שלא עובר מעת לעת מכל היסק תנור, עדיין יכולים לסמוך על השלכת הקיסם של ההיסק הראשון ע"י היהודי (דרכי משה, ת"ח שם), ויש שמגבילים היתר זה רק לשבוע ימים ולא יותר (דרכ"ת ס"ק ס"ז, מו"ר בשו"ת שבת הקהתי').

בתנורים של זמננו

ה. בנוכחות ישראל. בזמננו, שאין משתמשים עוד בתנורים המוסקים בעצים או בגחלים כבימים קדמונים, אלא בתנורים המופעלים באמצעות גז או חשמל וכדומה, שוב אין מצויים כמה מן האופנים שעליהם סמכו בעבר, כגון חיתוי בגחלים, השלכת עץ או קיסם לתוך האש, או ניפוח באש. לפיכך, עיקר הדרכים המקובלות כיום הן הכנסת הפת לתנור על ידי ישראל, הדלקת התנור על ידו, או הגברת חום התנור באמצעותו.

ו. הסקה קודמת. ויש לציין שגם הקולא של הסקה קודמת שהוכשר ע"י יהודי (לעיל אות ג' וד') יתכן שאינה שייכת בתנורים של זמננו, שרק בימים ההם שכותלי התנורים נעשו מחרס ואבנים שהחזיקו את חומם לזמן מרובה שייכת הקולא, אבל בתנורים ברזל ביתיים או בתנורים של חנות ומאפייה שמצטננים מאד מהר הרבה פחות משיעור של כ"ד שעות, לא שייך קולא זה. אמנם בתנורים תעשייתיים יתכן שכן מחזיקים חומם לזמן מרובה, או שאינם נכבים לזמן מרובה, עדיין נשארת קולא זו במקומה והכל לפני הענין (חלקת בנימין סקצ"ז).

ז. בהעדר ישראל. אולם דרכים אלו שייכות בעיקר כאשר ישראל מצוי במקום ונוטל פיזית חלק במעשה האפייה, כפי שמצוי במקומות שבהם יש משגיח בקרבת מקום. ברם, האתגר העיקרי מתעורר כאשר אין ישראל נוכח כלל, כפי שמצוי כיום במפעלי מאפייה רבים הפזורים במדינות שונות ברחבי העולם, הרחק ממקומות יישוב ישראל. במצבים אלו נדרשים גופי הכשרות לברר ולמצוא דרכים שעל ידן ניתן יהיה להחשיב את המוצרים כפת ישראל, כדי לספק לציבור מוצרי מאפה מהודרים בכשרותם. להלן נעמוד על כמה מן הפתרונות וההצעות שנידונו בפוסקים בשאלה זו, והאם ניתן לסמוך עליהם למעשה.

ח. מנהג מערכות הכשרות המהודרות. מן הראוי לציין כי במערכות הכשרות המהודרות והמחמירות ביותר ובפרט בא"י, כגון העדה החרדית ועוד, הנוהל המקובל הוא שהמשגיח נוכח במקום ומדליק בעצמו את האש או מכניס את המאפה לתנור, ואין מסתמכים לכתחילה על פתרונות חלופיים שבהם פעולת הישראל נעשית מרחוק או בדרך עקיפה (תשובות והנהגות ח"א סי' תמ"ד) עם זאת, דרכים אלו נידונו בהרחבה בפוסקים, וכפי שיתבאר בהמשך.

דרכים שונים

נר תמיד [Pilot Light]

ט. מקילים. אחד ההיתרים המפורסמים בזמננו הוא כאשר המשגיח מדליק להבה קטנה קבועה [Pilot Light] הנשארת דולקת ברציפות לימים או שבועות רבים, וממנה נדלקים המבערים הראשיים בכל פעם שהתנור נכנס לפעולה, בשנים קודמות היה מהלך זה שכיח מאד, אבל בשנים האחרונות אינו שכיח כ"כ מפאת שדרוגי הטכנולוגיה בתנורים התעשייתיים.

י. ועי' מה שכתבנו על זה לגבי בישול עכו"ם (גליון 376 אות כ"ה-כ"ט), שישנם רבנים שהתירו זאת כדין הדלקת אש מאש שהדליק ישראל (רמ"א סי' ק"ג ס"ז), י"א לכתחילה וי"א רק בדיעבד (תלמידי האג"מ) ונחשב בישול ישראל, והרחיבו את ההיתר גם לפת עכו"ם. דרך זו שכיחה מאד אצל וועד הכשרות OU ועוד וועדי כשרות בארה"ב.

יא. מחמירים. אבל הבאנו שם שהרבה מחמירים בזה (הגרש"א הליכות שלמה עשי"ת פ"ג הע"י 11, ס' אתקינו סעידתא סי' כ"ט), שהרי ישנם חולקים על יסוד ההיתר של הדלקת אש מאש שהדליק ישראל (שם אות כ"ד), ולפעמים הפיילוט נכבה בטעות, ויש הסוברים שהתירו רק בישול אחד (שם אות כ"ז), ומשום שעצם יסוד ההיתר בהדלקת אש מאש מבוסס על כך שיש היכר התערבות ישראל, אבל הפיילוט הוא מובנה בתוך מערכת התנור ואינו ניכר לעין, אם כך הרי חסר בעצם יסוד ההיכר (שם אות כ"ח), ועוד משום שלמעשה הפת עצמה לא נאפית ע"י האש שהדליק הישראל והשתתפות זו של ישראל רחוקה יותר מהדרכים שנמנו בשו"ע.

מוט נורה להט [Glow Bar, Light bulb]

יב. עוד דרך שכיחה בקרב מערכות הכשרות היא שימוש במערכת 'מוט להט'. המאפייה מתקינה גופי חימום חשמליים כגון נורה חשמלית או מוט להט המפיק חום בתאי האפייה של הלחם או העוגות. גופים אלו מודלקים על ידי משגיח יהודי וננעלים בתיבה כדי למנוע אפשרות של התערבות או שינוי והם נותרים דלוקים בקביעות כל הזמן, ונחשבים כתוספת חום מצד יהודי.

ג. המקילים. יש שמקילים בדרך זו לעשות פת ישראל בהסתמך על הסברה שזה נחשב כהשלכת קיסם (גליון 382 אות ל"ב), שאע"פ שאינו מוסיף הרבה חום ע"י" ויתכן שאף לא היה יכול לאפות עם נורה זו לבד, מ"מ לא גרע מהיתר של השלכת קיסם שגם לא היה יכול לאפות איתו לבד, כמו כן נורה זו מוסיפה קצת חום ודינה כהשלכת קיסם (הגר"מ היינמן, וועד הכשרות cRc) [בתמונה, תנור במאפייה נכרית שמתקן עם נורה חשמלית שדולקת תמיד].

ד. מחמירים. והנה הרבה פוסקים מחמירים בזה וסוברים שזה אינו דומה להיתר של קיסם מכמה טעמים, האחד משום שהשלכת קיסם עוזרת כשמשליכים אותו לתוך אש קיימת בתנור, ואז הקיסם מוסיף קצת באפייה (רשב"א) או עכ"פ משום היכר (רמב"ם), אבל קיים עדיין ההיכר באש עצמו, אבל כאן הוא דומה למשליך קיסם לתנור ריק וקר ואח"כ מסיק נכרי את התנור, שבו אין אנו מוצאים מקור שזה עוזר, שאינו מחזק אש קיימת, ואין ההיכר קיים באש אלא יש היכר בתנור קר, ולזה אין לנו מקור להיתר, וכל עצם ההיתר של השלכת קיסם חידוש הוא, ואין לנו להרחיב טווח החידוש (הגר"ש"א, הגרש"א, הגר"י בעלסקי, וועד כשרות OU).

טו. ואע"פ שמצינו שאפשר לסמוך על הכשרת קיסם מהסקה קודמת (לעיל אות' ג' וד'), אבל כל זה דוקא באופן שבהסקה קודמת אכן היתה הכשרה באופן של השלכת קיסם אמיתי, אבל לא כשהוסק תנור ריק תחילה ע"י קיסם לבד ורק אח"כ היה בהיסק גמור (תשובות והנהגות ח"א סי' תמ"ד).

גוף חימום

טז. ישנם וועדי כשרות שמתירים להוסיף לתנור גוף חימום שהפעלתו הוא רק ע"י יהודי, אבל בתנאי שחוממו מגיע לכל הפחות לחום הכי נמוך שעל ידו אפשר לאפות או לבשל פת והוא 176 מעלות פרנהייט, או 80 מעלות צלזיוס, ורק על ידי זה אפשר להכשיר תנור שיחשב לפת ישראל, אבל אם חום של התוספת מקור החום הוא פחות מזה כגון בנורת להט (לעיל אות י"ב), אז אי אפשר לסמוך על זה לפת ישראל (הגר"י בעלסקי, OU).

הפעלת אש מרחוק

יז. **שעון שבת.** ע"י מש"כ לגבי דין שעון שבת לגבי בישול עכו"ם (גליון 376 אות ל') וזה נוגע גם לענין פת עכו"ם, שדנו האם אפשר להכשיר את האפייה ע"י הכוונת שעון שבת ע"י ישראל שייחשב כל הדלקת התנור בעתיד כפעולת ישראל, והבאנו שיש שאוסרים מאחר שאין היכר בשעת האפייה שנעשה ע"י ישראל (הגר"ש"א, שבות יצחק ח"ו עמ' ע"ב), ויש שמסתפקים בזה (ש"ת שבט הלו ח"ט סי' קס"ד, מ"ר בש"ת שבט הקהתי ח"ד סי' קצ"ו, מחזה אליהו ח"ב סי' מ"ג, הגר"מ היינמן), ויש שמתירים רק את ההפעלה הראשונה של התנור אבל לא הבאות אחריה (תשובות והנהגות ח"ג סי' ר"ג, הגר"י בעלסקי).

יח. **שלט, חיוג בטלפון, אפליקציה [Remote control, phone, app].** עוד דנו הפוסקים ודברנו על כך לגבי בישול עכו"ם (376 אות ל"א) אם אפשר לסמוך על כך שישראל ידליק תנור מרחוק ע"י מכשירי טכנולוגיה המצויים היום כדי שייחשב לפת ישראל, והסכמת רוב הפוסקים שאפשר לסמוך על זה (ש"ת אבן ישראל ח"ט סי' ע', הגר"ש"א שבות יצחק, ש"ת שלחן הלו ביורו הלכה סי' כ"ו), וע"ז סומכים הרבה וועדי כשרויות כשמתקינים בתוך המערכת דרך לאמת שזו הדרך היחידה שאפשר להפעיל את התנור (OU, ועוד), אמנם יש שאינם סומכים על זה (הגר"מ היינמן).

תנור מנהרה [Tunnel Oven]

יט. היום שכיח מאד במפעלים גדולים שמשתמשים בתנורי מנהרה שהוא כמנהרה פתוחה משני צדדיה, ולאורך כל המנהרה קיימים גופי חימום או להבות אש מגז שאופים את הפת באופן איטי ואחיד, ומוצרי המאכל נעים על מסוע [conveyor belt] העשוי מרשת או חגורת ברזל, ומעמיסים את הבצק בתחילת המנהרה, והמאפה יוצא מהצד השני אפוי לגמרי, ובמקומות יותר משוכללים הרי גם העמסת הבצקים נעשית בדרך אוטומטית בלי התערבות אנושית. ודנו הפוסקים כמה נידונים בתנור מנהרה.

כ. **הדלקת התנור.** זה פשוט שאם יהודי מדליק את התנור מתחילה, אז נחשב הכל כפת ישראל שהרי כל האש נחשב שהודלק ע"י יהודי.

כא. **גוף חימום.** ישנם וועדי כשרויות שמוסיפים נורה חשמלית (לעיל אות י"ב) או גוף חימום (ע"י לעיל אות ט"ז) וכדומה בתוך התנור כדי לייצר פת ישראל, וכשה בתוך תנור מנהרה, דנו הפוסקים באיזה מקום בתוך המנהרה צריכים להוסיף את מקור של החום. כפשוטו כל מקום בתנור מועיל להוסיף בו מקור חום, שהרי בכל שלב יש בו חלק מהאפייה.

כב. אמנם יש הסוברים שהשלב העיקרי של אפיית הפת הוא הקרמת הקרום דהיינו השלב שהעיסה כבר אינה עיסה רכה אלא מתחילה לקבל צורת לחם (הגר"י בעלסקי), ולכן אלו המחמירים הסוברים שצריכים דוקא גוף חימום ולא סתם נורה שאינה מפיקה הרבה חום, וכן שצריך להיות חום של מינימום 80 מעלות צלזיוס (לעיל אות ט"ז), א"כ הרי צריכים להוסיף את גוף החימום דוקא במקום בתנור שגורם להקרמת הפת, וכמו כן צריך להיות שבמקום זה גוף החימום יכול להסיק בכח עצמו בלבד חום של 80 מעלות כנ"ל (רב בעלסקי).

כג. **הכנסת הבצק לתנור.** כמו כן דנו הפוסקים בהפעלת תנועת המסוע בתנור שהוסק ע"י נכרי ומייצרים פת ישראל ע"י הכנסת הפת לתנור (כנ"ל לעיל אות ב'), האם היא מייחסת את הכנסת הפת לישראל. [זה נוגע גם לגבי דין בישול עכו"ם לפי שיטת המחבר שלא מספיק תיקון או הדלקת האש רק צריכים תיקון בתבשיל עצמו שיהודי יכניס את התבשיל לתנור (כמש"כ גליון 376 אות ג')].

כד. **מאכלים שעל המסוע.** ויש להבחין בין כמה מצבים. אם המאכלים היו על המסוע בתחילת היום לפני שיהודי הפעיל את המסוע אפילו אם הועמסו ע"י נכרי, הרי זה נחשב הכנסה של יהודי לתוך התנור (אהל יעקב סי' ק"ג הע' ק"נ).

כה. **מאכלים שהעמים נכרי אח"כ.** אבל מאכלים שהעמים הנכרי על המסוע לאחר שהפעיל אותו היהודי, יתכן שאינם נחשבים כנעשה ע"י יהודי שהרי פעולת הנכרי היתה אחרי פעולת היהודי (הגר"ש"א שבות יצחק ח"ו סוף פ"ז, חוט שני ה"ל מזוזה עמ' ת"ו, משמרת הבית פ"ב סעי' ס"א).

לסיים

זהירות בפת ישראל

כו. בג' הגליונות האחרונים ביארנו את יסודות איסור פת עכו"ם שנגזר משום חשש חתנות עם נכרים, ונחזור על כמה מהם. ביארנו (גליון 382) שהאיסור הוא על כל מאפה הנעשה מחמשת מיני דגן (שם אות ה'), אף שברכתו מזוונות, כל שאם קובעים סעודה עליו מברכים 'המוציא' וברכת המזון, ושיש לו צורת פת (אות ז').

כז. פת בעל הבית שנעשה בבית הנכרי אסור בכל אופן (אות י"ב), אמנם פת פלטר שנעשה בחנות או על דעת למכור וכן במפעלים, יש מקומות שקיבלו עליהם את האיסור כגון בא"י (אות כ"ג), ויש מקומות שהקילו בו משום ח"י נפש (אות י"ד), ומ"מ המדקדקים נזהרים בזה בכל מקום ובכל זמן (אות י"ט), ואחרים נזהרים בו רק בעשרת ימי תשובה (אות כ').

כח. דיברנו על הרבה מוצרים שונים אם הם נכללים באיסורי פת עכו"ם או לא, והבאנו הרבה מוצרים השנויים בחילוקי דעות (גליון 383), ובגליון דידן הבאנו כמה דרכים איך לתקן פת שתהיה נחשבת לפת ישראל, כשחלק מהם גם שרויים במחלוקת, וחלקם רק בדיעבד.

כט. ולכן חשוב לדעת שגם כשמפיע על המוצר שהוא פת ישראל, זה לא מעיד שזה פת ישראל לכל הדעות, אלא לפי ההנחיות והדעות של אותו גוף שמעניק את ההכשר, ולכן כשמדברים על מוצר שיותר קרוב שכרוך לדיני פת עכו"ם, אז כדאי תמיד לקחת את זה בחשבון שאולי זה לא נחשב כפת ישראל לכו"ע, ולהעדיף מוצר שאכן הוא פת ישראל אמיתי.

ל. **הכשרים המחמירים.** הכשרים המחמירים ביותר מדקדקים שתהיה פת ישראל לכו"ע ולא להסתמך על דעות מקלות, ומוודאים ברוב המקרים שישראל יהיה נוכח בהפעלת התנורים וכדומה עד כמה שהדבר ניתן.

לא. וכמו כן יש לציין שמאחר שיש המון מוצרים עם הכשרים טובים שנעשים כדן בפת ישראל, אזי ברוב מקרים נחשב המאכל שיש בדומה לו בפת ישראל, ועכ"פ לדעת המחבר (382 אות י"ז) יש מקום להחמיר יותר לקחת רק מהם, ולא להיכנס לספיקות ולקולות.

לב. **אזהרת מן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.** ראוי לסיים בהערה נוראה שעורר עליה מרן בסוף ימיו, כי מאחר שחז"ל גזרו על פת עכו"ם משום חשש חתנות, יש להיזהר בזה מאוד אפילו בפת פלטר [מאפייה או מפעל], ואף באופנים שהקיל בהם הרמ"א. ורמז, שיתכן כי אחוזי ההתבוללות המבהילים בעולם ובפרט בארה"ב, נובעים מכך שסומכים שם על קולות וסברות דחוקות, ועל ידי זה גזירת חכמים תובעת את עלבונה והחומה נפרצת. ועל כן חובה עלינו להתחזק בזה ביותר לשמירת טהרת וקדושת כרם בית ישראל. (הליכות שלמה תשרי פ"ג הע' 11 מהדור ראשונה לפני שהושמט).

נתרם לז"ר ר' יהושע ב"ר יוסף בוקסבוים וצוקקל"ה
אברק"ק גאלאנטא הי"ד
נעקד עקב"ש כ"ו סיון תש"ד
ע"י הרה"ח ר' יהושע שמואל בלייער הי"ו שנקרא על שמו

לע"נ האשה החשובה
מרת רחל לאה
ב"ר רפאל איזשאק ע"ה
נפטרה כ"ז סיון תרמ"ב

לעילוי נשמת
הר"ר יעקב ב"ר חיים ז"ל
י"א סיון תשפ"ד